

The Right to Social Development as an Anti-Hegemonic Discourse in Iran

Mohammad. Mokhtaba¹, Soheil. Soheili Najafabadi^{2*}, Mansour. Astaneh³

¹ PhD student, Department of Law, Qeshm Branch, Islamic Azad University, Qeshm, Iran

² Assistant Professor, Qeshm Branch, Islamic Azad University, Qeshm, Iran

³ Department of Law, Shahid Chamran University, Ahvaz, Iran

* Corresponding author email address: soheil.soheily@gmail.com

Article Info

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Mokhtaba, M., Soheili Najafabadi, S., & Astaneh, M. (2024). The Right to Social Development as an Anti-Hegemonic Discourse in Iran. *Journal of Social-Political Studies of Iran's Culture and History*, 3(2), 137-152.

© 2024 the authors. Published by Iran-Mehr: The Institute for Social Study and Research. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

ABSTRACT

The concept of the right to development as an anti-hegemonic discourse refers to the right of access to and the development of new technologies for developing countries, including Iran. This right is crucial for developing countries like Iran due to the disparities in technology and economy between developed and developing nations. This right, as an anti-hegemonic discourse, is a subject of debate and contention because developed countries, as the owners of new technologies, seek to maintain their hegemony. This article aims to identify this right and discuss the discourse of the right to development as an anti-hegemonic discourse. The present study was conducted using a descriptive-analytical method. In fact, the right to social development as an anti-hegemonic discourse has been proposed by developing countries in their pursuit of access to new technologies to maintain their independence and self-sufficiency. Meanwhile, developed countries, by ignoring this right in various ways, have sought to exert or maintain their hegemony, and the role of organizations that are responsible for blocking this right through various mechanisms has become more prominent. The legalization of third-world claims for developmental justice, the protest against global structural arrangements as human rights claims, and the subsequent integration of human rights principles with development concepts reflected in the normative framework of the right to development are the final examples of the anti-hegemonic discourse of the right to development.

Keywords: right to development, international organizations, discourse, anti-hegemony

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

In contemporary international relations, the concept of the right to development has emerged as a critical anti-hegemonic discourse, particularly relevant to the developing nations, including Iran. This discourse centers on the right of access to and the development of new technologies, which is essential for bridging the technological and economic disparities between developed and developing countries. Developed countries, possessing advanced technologies, often attempt to maintain their hegemony by restricting access to these technologies. The present study aims to explore and establish the right to social development within this anti-hegemonic framework, advocating for the autonomy and self-sufficiency of developing countries through equitable access to technology.

Theoretical Framework and Methodology

The study employs a descriptive-analytical method to delve into the right to development as an anti-hegemonic discourse. It highlights the concerted efforts by developing nations to gain legal recognition of their claims to developmental justice. This involves protesting against the global structural arrangements and integrating human rights principles with development concepts, thereby creating a normative framework for the right to development. This framework challenges the hegemonic practices of developed countries that often seek to dominate the technological and economic landscape.

Concept of Anti-Hegemonic Discourse

The notion of hegemony, derived from the Greek term for leadership, denotes a situation where a country holds superior political, military, and economic power over others. This concept has been integral to international relations theories since the early 20th century, particularly within Marxist and post-colonial frameworks. The right to development stands as a distinctive anti-hegemonic right, emphasizing operational links between development and human rights. This right challenges the conventional liberal tradition of limiting sovereignty and aims to ensure welfare beyond mere subsistence (Joladari, 2016; Karami, 2005).

Historical Context and Bandung Conference Influence

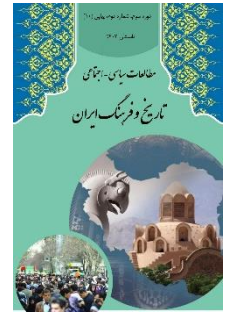
The Bandung Conference of 1955 significantly influenced the emergence of the right to development, marking the beginning of a post-colonial push for distributive justice. This conference catalyzed the formation of various international declarations and frameworks advocating for the sovereignty of developing nations over their resources and economic policies. It set a precedent for integrating human rights with developmental goals, thereby laying the groundwork for future anti-hegemonic discourses in international law (Okafor, 2017).

The Role of International Organizations

International organizations, particularly those associated with the United Nations, have played pivotal roles in both supporting and obstructing the right to development. The structural and policy biases within these organizations often reflect the interests of powerful nations, thereby perpetuating inequalities. However, efforts by developing nations to assert their rights have led to significant debates and legal advancements in international economic law. The challenge remains in effectively implementing these rights amidst the complex dynamics of global politics and economic interests (Salomon, 2008; Uvin, 2007).

Conclusion

The right to social development as an anti-hegemonic discourse underscores the struggle of developing nations against the structural injustices embedded in the global economic system. It calls for a reevaluation of international policies to ensure equitable access to technology and development resources. Legal recognition of this right is crucial for promoting global justice and reducing disparities between nations. Future efforts must focus on strengthening international cooperation and legal frameworks to support the development aspirations of all countries, ensuring a balanced and fair global order.

حق توسعه اجتماعی به عنوان گفتمان ضد هژمونیک در ایران

محمد مختبا^۱، سهیل سهیلی نجف آبادی^{۲*}، منصور عطاشنه^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه حقوق، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران

۲. استادیار، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران

۳. استادیار، گروه حقوق، دانشگاه شهید چمران، اهواز، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: soheil.soheily@gmail.com

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله

پژوهشی/اصیل

نحوه استناد به این مقاله:

مختبا، محمد، سهیلی نجف آبادی، سهیل، و عطاشنه، منصور. (۱۴۰۳). حق توسعه اجتماعی به عنوان گفتمان ضد هژمونیک در ایران. *مطالعات سیاسی-اجتماعی تاریخ و فرهنگ ایران*، ۳(۲)، ۱۵۲-۱۳۷.

© ۱۴۰۳ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

مفهوم حق توسعه به عنوان گفتمان ضد هژمونیک، به معنای حق دسترسی به فناوری‌های نوین و توسعه آن‌ها برای کشورهای در حال توسعه از جمله ایران است. این حق برای کشورهایی که در حال توسعه هستند از جمله ایران، به دلیل تفاوت‌های بین کشورهای پیشرفته و در حال توسعه در زمینه فناوری و اقتصاد، بسیار مهم است. این حق به عنوان یک گفتمان ضد هژمونیک، به دلیل اینکه کشورهای پیشرفته، به عنوان صاحبان فناوری‌های نوین، سعی در حفظ هژمونی خود دارند، محل بحث و مناقشه است. در این مقاله سعی خواهد شد نسبت به احصای این حق و تشریح گفتمان حق توسعه به عنوان گفتمان ضد هژمونیک در این مورد بحث شود. پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی صورت پذیرفت. در واقع، حق توسعه اجتماعی به عنوان یک گفتمان ضد هژمونیک، به دلیل اینکه کشورهای در حال توسعه، به دنبال دسترسی به فناوری‌های نوین هستند، برای حفظ استقلال و خودکفایی خود، مطرح شده است. در این اثنا کشورهای توسعه یافته با نادیده انگاشتن این حق به شیوه‌های متعدد سعی در اعمال هژمونی و یا ابقای آن داشته اند و نقش سازمان‌هایی که با اعمال ساز و کارهایی نسبت به انسداد این حق مسئول هستند پررنگ‌تر است. قانونی شدن ادعاهای جهان سوم برای عدالت توسعه، اعتراض به ترتیبات ساختاری جهانی به عنوان ادعاهای حقوق بشر، و ادغام متعاقب آن اصول حقوق بشر با مفاهیم توسعه منعکس شده در چارچوب هنجاری حق توسعه، نمونه‌های نهایی از گفتمان ضد هژمونی حق توسعه است.

کلیدواژگان: حق توسعه، سازمان‌های بین‌المللی، گفتمان، ضد هژمونی.

بدون هیچ شک، حرکت به سمت جریان اصلی حقوق بشر در گفتمان توسعه مدرنیستی رایج آن زمان، منشأ آن را مدیون حملات ضد هژمونیک جهان سوم پسااستعماری به حوزه توسعه است. حق توسعه یکی از ویژگی‌های اصلی ضد گفتمان‌های جهان سوم بوده است که به دنبال تأیید پیوند عملیاتی توسعه با اهداف حقوق بشر بود. شاید یک خیال تلقی شود که به حق توسعه یک شخصیت ضد هژمونیک در امور بین‌الملل داده شود. در واقع حق توسعه نوعی حق است که تقریباً از همه حقوق شناخته شده دیگر در گفتمان بین‌الملل و ویژگی‌های هنجاری متمایز دارد. از نظر پیدایش غیرغربی، ماهیت، شخصیت، دیدگاه مسئولیت‌پذیری و تعهدات تحمیلی. این بدان معناست که حق توسعه باید در گفتمان بین‌المللی به عنوان گفتمانی ضد هژمونیک قرار بگیرد. حق توسعه خارج از سنت لیبرال در محدود کردن حاکمیت متولد شده است، و صرفاً به اخلاق رفاهی در تأمین حداقل نیازها بسنده نمی‌کند.

بحث اصلی این است که ماهیت ضد هژمونیک حق توسعه به طور قابل توجهی ماهیت هنجاری آن را شکل داده است و این باید در تدوین و بازنگری در پاسخگویی برای اجرا یا نقض عدالت توسعه بیشتر مورد توجه قرار گیرد. ویژگی ضد هژمونیک حق توسعه را در دو بعد متمایز می‌توان تشریح کرد: شخصیت منحصر به فرد این حق که متمایز بودن آن را از همه حقوق دیگر نشان می‌دهد. ثانیاً، از طریق مفهومی که از این حق متبادر می‌شود و باعث می‌شود که ماهیت و عملکرد سیستم سیاست جهانی تکنوکراتیک زمینه نقض حق توسعه را تشکیل دهد. سیستم سیاست جهانی به طور پیچیده در تولید بی‌عدالتی‌های توسعه دخالت دارد که باید در اندیشه و عمل توسعه به آن‌ها توجه کرد.

این مقاله به بررسی این موضوع می‌پردازد که چگونه پایه‌های هنجاری و ایدئولوژیک اعلامیه در مورد حق توسعه از بکارگیری گفتمان‌های حقوق بشر و توسعه در غوغای عدالت توسعه و همچنین مبارزات ژئوپلیتیکی برای برابری در اقتصاد سیاسی بین‌المللی در ایران پدیدار شد. و بنابراین، استدلال خواهد شد که هر تلاشی برای درک هنجار حق توسعه باید زمینه اجتماعی پسااستعماری را که به آن حالت و شخصیت متمایزی که در حال حاضر دارد، شکل داده است، بازنگری کند.

مفهوم هژمونی و جایگاه نظری آن

واژه هژمونی از زبان یونانی گرفته شده و به معنای رهبری است. این واژه در زبان فارسی نیز به معنای سروری و سلطه است. همچنین مفهوم آن در روابط بین‌الملل، به معنای رهبر یا وضعیت رهبری گروهی از دولتهاست. هژمونی به نظمی نامتوازن در روابط بین‌الملل اشاره می‌کند که مطابق آن، یک کشور از لحاظ سیاسی نظامی و اقتصادی از بقیه کشورها برتر است.

نخستین بار در دهه سوم قرن بیستم از مفهوم هژمونی برای تحلیل سیاست داخلی استفاده شد و پس از دهه ۱۹۶۰ در تحلیل سیاست بین‌الملل مورد توجه قرار گرفت. در دهه ۱۹۷۰ نظریه‌پردازان اقتصاد سیاسی بین‌المللی آن را به عنوان یک مفهوم محوری به کار گرفتند اما از دوره پس از جنگ سرد مجادلات عمده بر سر آن در گرفته است. هژمونی به عنوان یک مفهوم مهم در نگرش‌ها و نظریه‌های مختلف روابط بین‌الملل و موثر در عرصه سیاست بین‌الملل مد نظر قرار گرفته است (Karami, 2005). واژه هژمونی از زبان یونانی گرفته شده و به معنای رهبری است. این واژه در زبان فارسی نیز به معنای برتری، سروری و سلطه است.

هژمونی مفهومی است که نظریه‌پردازان در درون سنت‌های فکری متفاوت، آن را در زمینه چگونگی اداره روابط میان دولت‌ها و مسائل مربوط به آن‌ها به کار برده‌اند. پیدایش این مفهوم، با ادبیات مارکسیستی و چپ روابط بین‌الملل گره خورده بود، اما از دهه ۱۹۷۰ نظریه‌پردازان لیبرال، وابستگی متقابل و نهادگرا نیز به آن توجه کرده‌اند. در سال‌های پس از جنگ سرد، بر سر مفهوم این اصطلاح، به طور اساسی مجادله‌هایی در گرفت. برخی هژمونی را نفوذی می‌دانند که یک کشور در نظام بین‌الملل قادر است بر دیگر کشورها اعمال کند و برخی دیگر، به وضعیت نابرابری قدرت اشاره دارند؛ یعنی وضعیتی که در آن رقابت میان قدرت‌های بزرگ به حدی نامتوازن است که یک قدرت در درجه نخست قرار

می‌گیرد و در نتیجه، قادر است قواعد و امیال خود را در حوزه‌های اقتصادی نظامی و فرهنگی اعمال کند. به تدریج از دهه ۱۹۸۰ مفهومی با نام ثبات هژمونیک مطرح شد که نخستین بار چارلز کیندلبرگ آن را مطرح کرد. براساس این مفهوم لازم است قدرتی برتر نقش اداره امور را در مقیاس جهانی ایفا کند (Joladari, 2016). مفهوم هژمونی زمانی شکل می‌گیرد که کشوری در تمام مقوله‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی در مقیاسی بسیار برتر از دیگر قدرت‌ها قرار دارد.

به طور کلی کشور دارای این خصیصه نه لزوماً با ابزار زور، نظامی‌گری و یا اشغال به این موقعیت دست یافته است، بلکه این موقعیت ماحصل ویژگی هژمونی است که کشورهای دیگر آنرا به نوعی پذیرفته‌اند. در نظریه‌های مختلف روابط بین‌الملل مانند: مارکسیسم، رئالیسم و لیبرالیسم به اشکال مختلف هژمونی را مورد واکاوی قرار داده‌اند و تفاوت‌هایی در این بررسی‌ها وجود دارد لکن کانون توجه این نظریه‌ها نقش بی‌بدیل قدرت هژمون در سامان دادن به اقتصاد سیاسی و ایجاد نهادها و رژیم‌های تاثیرگذار بین‌المللی است که تامین کننده اهداف اوست.

مفهوم سازی ضد هژمونی حق توسعه

مفهوم ضد هژمونی در اینجا به این معنا است که ماهیت، نظریه و عمل حق توسعه دیدگاه‌ها، ادراکات و ایده‌های جایگزین را در رقابت و به چالش کشیدن راه‌های تصور و مشروعیت بخشیدن به نظم اقتصادی بین‌المللی گروه اجتماعی مسلط (جهانی) ارائه می‌کند. در بیش از سی سال، گفتمان حق توسعه بر طیفی از استراتژی‌ها و روش‌ها برای ارائه «دیدگاه‌های جایگزین» و دیگر «راه‌های معتبر» برای توصیف جهان، بر خلاف ساختارهای سیاسی، اجتماعی و اقتصادی طبقات مسلط جهانی و جوامع متکبر بوده است.

باکسی عقیده دارد که خصلت جهان وطنی حق توسعه تمایل دارد به عنوان یک "مزاحم اخلاقی آزاردهنده" برای ایدئولوژی‌های مرکانتیلیستی توسعه غربی تلقی شود (Baxi, 2009). سالومون استدلال می‌کند که حق "نمونه‌ای از اخلاق جهان وطنی است که متمایزترین و حیاتی‌ترین مولفه آن را آشکار می‌کند" و "ایده‌های برابری که حق توسعه را زنده می‌کند برای صاحبان قدرت و مزیت بدعت‌گذار است، زیرا به زبان حقوق بشر تغییراتی را در سیستمی پیشنهاد می‌کند که تسلط آن‌ها را فراهم می‌کند" (Salomon, 2008) و ابهو استدلال کرده است که پروژه حق توسعه در قانون بین‌المللی باید به عنوان «زبان مقاومت» و قدرت مخالف در برابر «نابرابری‌های اقتصاد سیاسی جهانی» عمل کند (ایبهو، ۲۰۱۱: ۳۶). تمرکز مجدد دائمی شرکت توسعه تصور می‌شود که بیشتر آن کنوانسیون‌ها، روابط و رویه‌های مبتنی بر حقوق بین‌الملل هژمونیک هستند (Alvarez, 2003; Vagts, 2001). این ویژگی است که منشأ غیر غربی حق توسعه را ایجاد کرد، که بعداً آن را به یک حق با ویژگی هنجاری متمایز در مجموعه حقوق بشر تبدیل کرد. همین کیفیت همچنین پویایی «اقتضای ساختاری» توسعه را تقویت می‌کند که در درک معاصر ما از جبران و بهبود کسری‌های پاسخگویی در عملکرد توسعه گسترش می‌یابد.

الهام و تاثیر کنفرانس باندونگ بر حق توسعه

ظهور حق توسعه اجتماعی به عنوان یک حق انسانی از شجره و نسب متفاوت و به عنوان نمونه‌ای از تجسم مجدد رادیکال حقوق بین الملل و توسعه در کنفرانس باندونگ در آوریل ۱۹۵۵ و بسیاری از بحث‌ها و همسویی‌های بعدی دیگر، از جمله موارد قابل ردیابی است: جنبش متحد، ان‌ای ایی ا^۱، برنامه اقدام ان‌ای ایی ا^۲، دهه دوم توسعه، و کمیسیون برانت^۳ و دیگر موارد^۴.

برای بحث، موضوعاتی مانند همکاری اقتصادی، همکاری فرهنگی، حقوق بشر و تعیین سرنوشت، مشکلات مردم وابسته، و ارتقای صلح و همکاری جهانی، گروه بندی شدند. از ۲۳ آوریل ۱۹۵۵، سران هیأت‌ها موضوعات باقی‌مانده را در سه کمیته دیگر برای بررسی مسائل مربوط به تبعیض نژادی و مشکلات نژادی، سلاح‌های کشتار جمعی و خلع سلاح بررسی کردند و کمیته سوم قرار بود سایر موضوعات فرعی سازمان ملل را بررسی کند. مفسران اهمیت بیانیه باندونگ را در تاریخ نهادی جنوب جهانی از دیدی کاملاً جذاب می‌بینند. کنفرانس باندونگ به عنوان اولین نشست بین‌المللی مستعمرات سابق برای پرداختن به مبارزه پسااستعماری برای عدالت توزیعی، مظهر «اخلاق برابری جهانی» جسورانه بود (Okafor, 2017). این لحظه آغازین باعث افزایش دید هویت و عاملیت جهان سوم در سیاست بین‌المللی پس از جنگ شد. این به عنوان یک سکوی پرتاب استراتژیک برای بسیج فکری، سیاسی و اجتماعی-اقتصادی جهان سوم و مقاومت در عرصه بین‌المللی در آینده عمل کرد. این موضوع انگیزه‌ای به برنامه ضد امپریالیستی و آرمان پسااستعماری تغییر ساختارهای اقتصادی جهانی داد که نابرابری موجود را آشکار کند. به گفته او کافور، کنفرانس باندونگ یک لحظه تاریخی مهم برای تحریک جنبش‌های مختلف همبستگی جهان سوم بود که هم‌مونی شمال را به چالش کشید. چنین جنبش‌هایی شامل قطعنامه حاکمیت دائمی بر منابع ملی (۱۹۶۲) (پی اس ان آر)، اعلامیه در مورد ان‌ای ایی ا^۵ و برنامه اقدام (۱۹۷۴)^۶، منشور حقوق و وظایف اقتصادی دولت‌ها (سی ایی آر دی اس) (۱۹۷۵)، و اعلامیه در مورد حق توسعه (۱۹۸۶) بود. همانطور که اخیراً بازسازی این تاریخ مهم نشان می‌دهد که اخلاق باندونگ بر (یک گفتمان) توسعه‌گرایی (بخصوص) همگرایی داشت (همان). گفته می‌شود که حقوق بشر نیز در چشم‌انداز دنیای جدیدی که پیش‌بینی می‌کرد، نمایان شد. بنابراین کنفرانس باندونگ یکی از اولین حرکت‌های هترودوکسی که نشانگر ضرورت ترکیب کردن اهداف توسعه و حقوق بشر برای مقابله با بی‌عدالتی‌های ساختاری بود و می‌توان آن را به عنوان تغییری از، یا دست کم، به عنوان لحظه‌ای تلقی کرد که الهام‌بخش رقابت جهان سومی درباره جهان است که توسط معرفت غربی و منطق‌های امپریالیستی آن ساخته شده بود^۷. این پویایی است که اعلامیه بعداً کاملاً در آن فرمول قانونی، بر خلاف گزارش‌های غربی و لیبرال از تاریخ نگاری حقوق بشر تجسم خواهد کرد.

^۱ نظم اقتصادی بین‌المللی جدید (NIEO) مجموعه‌ای از پیشنهادات است که توسط کشورهای در حال توسعه برای پایان دادن به استعمار اقتصادی و وابستگی از طریق یک اقتصاد جدید وابسته به یکدیگر حمایت می‌شود. در بخش مقدماتی خود، ابراز می‌دارد که نظام اقتصادی بین‌المللی باید نابرابری‌ها را اصلاح کند و بی‌عدالتی‌های موجود را جبران کند، و این امکان را فراهم می‌آورد که شکاف بین کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته را جبران کند و توسعه اقتصادی را به‌طور پیوسته تسریع کند.

^۲ در این برنامه از جامعه بین‌المللی خواسته شد تا به کشورهای در حال توسعه که با «عدم تعادل اقتصادی شدید» در روابط خود با کشورهای توسعه‌یافته مواجه هستند، «کمک» کنند و «مشکلات اقتصادی کنونی» خود را کاهش دهند.

^۳ ویلی برانت، صدراعظم سابق سوسیالیست آلمان که به همراه سایر کارشناسان به تحقیق توسط مک نامارا، رئیس وقت بانک جهانی، منصوب شد تا ماجراهای ناگوار توسعه را به عنوان رشد دهه اول توسعه که به دنبال «شتاب بخشیدن به پیشرفت بود» بررسی کند. به سمت رشد خودپایه اقتصاد» و ایجاد «افزایش قابل توجهی در نرخ رشد». نگاه کنید به ویجی پراشاد، ملل فقیرتر: تاریخ احتمالی جنوب جهانی (بروکلین: ورسو، ۲۰۱۲).

^۴ سازمان ملل متحد، استراتژی توسعه بین‌المللی برای دومین دهه توسعه سازمان ملل متحد، قطعنامه XXV/۲۶۲۶، ۲۴ اکتبر ۱۹۷۰.

^۵ UN General Assembly Res 3201 (S-VI), 29 U.N GAOR Supp. No. I, p 3 UN Doc.A/9559(1974); UN General Assembly Res. 3202 (S-VI), 29 UN GAOR Supp No. I, p 5 UN Doc. A/9559 (1974)

^۶ برای این دیدگاه رجوع کنید به رولاند برک، «گفتگوی متقاعدکننده آزادی: حقوق بشر در کنفرانس باندونگ»

^۷ توکامبی لومومبا-کاسونگو، «تفکر مجدد کنفرانس باندونگ در عصر «جهانی‌سازی لیبرال تک قطبی» و جنبش‌هایی به سوی «سیاست چند قطبی» (۲۰۱۵) ۲:۹ مجله جنوب جهانی ۱.

منشأ مبارزه جهان سوم علیه بی‌عدالتی ساختاری

تاریخچه حق توسعه اجتماعی مربوط به بکارگیری گفتمان‌های بین‌المللی از "قانون حقوق بشر" و "توسعه" در جستجوی عدالت توسعه است: این انتظار که ساختارها، قوانین و سیاست‌های توسعه باید با اهداف برابری، عدالت اجتماعی، رفاه انسانی و مشارکت سازگار باشد. استقرار حقوق بشر و توسعه در تلاش برای نظم بین‌المللی بسیار عادلانه‌تر منعکس کننده آنچه در حال وقوع است. فالک «نگریستن به مدل‌های حقوق بشر از دیدگاه گروه‌های تحت ستم تاریخی را به‌عنوان ضرورتی بنیادین جهت جنبش ضد هژمونیک حقوق بشر» می‌خواند (Falk, 2008). همانطور که گزارش‌های تاریخی و حقوق بین‌الملل نشان می‌دهد، چرخش توسعه به سمت حقوق بشر در دوره استعمار زدایی بر کاهش فقر، کاهش نابرابری بین و درون ملت‌ها، و حذف موانع ساختاری توسعه متمرکز بود. همانطور که اعلامیه تهران در سال ۱۹۶۸ تأکید کرد، چالش‌های پیش روی دستیابی به این دستاوردها به دلیل ماهیت حقوق بین‌الملل موجود و نهادهای بین‌المللی ارائه شده است. آنچه در مورد این گزارش‌ها رایج است این است که آن‌ها تأکید می‌کنند که چگونه نابرابری‌های ساختاری عمیق نظم اقتصادی بین‌المللی باعث تسریع ورود حقوق بشر به گفتمان توسعه شد که منجر به تصویب اعلامیه شد (Uvin, 2007).

آلستون و رابینسون که در مورد این تاریخ تأمل کرده اند، قاطعانه معتقدند که این گفتمان حق توسعه است که باعث ورود دستور کار حقوق بشر به عرصه توسعه بین‌المللی شد. این از همان اوایل کنفرانس جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۶۸ در تهران آغاز شد، زمانی که گفتمان حق توسعه به منظور «گسترش تمرکز بحث‌های بین‌المللی حقوق بشر به طیفی از مسائل اقتصادی و دیگر مواردی بود که قبلاً به طور کامل و انحصاری در حوزه آژانس‌های توسعه ملی و بین‌المللی در نظر گرفته می‌شد». چنین «مرحله ساختاری» در مجموعه حقوق بشر غیرعادی بود. این امر غیرعادی بود زیرا تا زمان ظهور ایده حق مردم برای توسعه، انواع خاصی از ارزش‌های حقوق بشری که بر گفتمان جهانی تسلط داشتند، نگران آسیب‌ها و محرومیت‌های ساختاری جهانی نبودند (Moyné, 2018). این چنین عقاید سفت و سخت و جزمات (حقوق بشر غرب محور) نمی‌تواند «به معضلات سیاستی پیرامون انبوهی از مشکلاتی که از مرزهای ملی سرایت می‌کند رسیدگی کند». قبل از اینکه فاز ساختاری توسط گفتمان حق توسعه افتتاح شود، حقوق بشر هرگز نظم ساختاری جهانی را با هدف ایجاد تعادل مجدد و ایجاد سیستم نهادی بین‌المللی فراگیر، مشارکتی و عادلانه تصور نمی‌کرد.

آنچه که نشان دهنده انحراف حق توسعه از کنوانسیون، هم در مبانی ایدئولوژیک و هم در مبانی سیاسی آن، حداقل در حوزه حقوق بشر بود، معرفی مجدد زیرکانه منطق بحث برانگیز نظم اقتصادی بین‌المللی جدید (ان‌ای ایی ا) بود که به دنبال از بین بردن ساختارهای اقتصادی استثمار و سلطه و همچنین از بین بردن نابرابری‌ها، پایان دادن به استعمار نو به نفع رهایی کامل و منافع مشترک و برابری کشورهای در حال توسعه بود. بدون ارائه حق توسعه، این مسائل ژئوپلیتیکی، همان‌قدر که با فضیلت بودند، باید به قلمرو سیاسی محدود می‌شدند. اما آن‌ها بیانی را در حمایت از جهان سوم برای قانون بین‌المللی توسعه جدید یافتند که بر حاکمیت اقتصادی بین‌المللی حاکم باشد (García, 1990). این امر حق توسعه را به عنوان هنجاری از اقناع و شجره نامه اخلاقی و سیاسی متفاوت تأیید می‌کند.

نقد نظریه وابستگی به مدل‌های توسعه اقتصادی در ایران

^۱ به فیلیپ آلستون و مری رابینسون، "چالش‌های تضمین متقابل حقوق بشر و تلاش‌های توسعه" در ویرایش‌های فیلیپ آلستون و مری رابینسون، حقوق بشر و توسعه: به سوی تقویت متقابل (آکسفورد: انتشارات دانشگاه آکسفورد، ۲۰۰۵) مراجعه کنید.

پر واضح است که توسعه به طور سنتی به عنوان یکی از بحث‌برانگیزترین مفاهیم و آرمان‌ها مطرح می‌شود، بدون هیچ نقطه مشترکی در مورد معنای آن. توسعه به شیوه‌های بی‌رقیب و متنوع و از دیدگاه‌های ایدئولوژیک مختلف تئوریزه و تعریف شده است. سه مکتب فکری که تکثرگرایی را در درک مفهومی توسعه ایجاد کرده‌اند که قصد دارم در این بخش در مورد آن‌ها بحث کنم، نظریه‌های وابستگی، نظریه پس از توسعه و گفتمان حق توسعه هستند.

به طور کلی گفته می‌شود که شیوه‌ای که راویان غربی ایده توسعه را تبلیغ می‌کنند، ماهیت توسعه جامعه را به‌عنوان کلیت تحول سیاسی، اجتماعی و فرهنگی نادیده می‌گیرد. این واقعیت در زمانی که نظریه پردازان وابستگی تصورات جایگزین لازم برای به چالش کشیدن معانی، مفروضات، منسوخ بودن و سودمندی توسعه را ارائه کردند، آشکار شد (سرکار، ۱۹۵۰). برای مثال، استدلال اصلی اسکوبار این بود که گفتمان قوم‌گرایانه توسعه که در دوره پس از جنگ ظهور کرد و در دهه ۱۹۵۰ افزایش یافت، و توسعه نیافتگی گسترده را به وجود آورد با بدبختی، استثمار و ستم مشخص شده است (Escobar, 1995). دیدگاه‌های مشابهی که اسکوبار خواستار تجدید نظر در چندین صفحه و همچنین «ایمان کور» به گفتمان مدرنیزاسیون دارد. همانطور که روایت تاریخی و پس از توسعه تصویری از تبارشناسی شرکت توسعه نشان می‌دهد، نظریه‌های وابستگی، مقدمات اساسی نظریه‌های توسعه اقتصادی کلاسیک و نئوکلاسیک را زیر سوال بردند.

در دهه ۱۹۶۰، نظریه وابستگی چپ به سطوح قابل احترامی افزایش یافت و برای ارائه دیدگاه‌های متفاوت از توسعه و به چالش کشیدن مفاهیم خطی و ارتدکس‌های توسعه غربی در پوشش رشد، اشتغال، صنعتی شدن، تجارت بین‌المللی، صادرات مواد خام، انباشت سرمایه، سرمایه‌گذاری‌های خصوصی، پس‌انداز و غیره مرسوم بود (نگی، ۲۰۰۵). اصل بنیادی این مکتب این است که پویایی توسعه نیافتگی در ساختارهای جهانی قرار دارد. این برنامه از وعده توسعه مدرنیزاسیون انتقاد می‌کند: شکست آن در «توسعه آزادی‌های انسانی»؛ «سابقه بسیار ناهموار توسعه آن. نقش آن در تداوم فقر در میان ثروت روزافزون؛ نقش آن در افزایش بیکاری علیرغم گسترش تولید؛ سهم آن در ناکامی در بهبود شرایط فقیرانه مردم در فقیرترین کشورهای آفریقا و آسیا»؛ و «ارتباط فزاینده آن... با بلایای زیست‌محیطی» است (بنوری، یادداشت ۸۱).

بحث نوپا بر سر حق توسعه، تقابلی بین دیدگاه‌های ژئوپلیتیک هژمونیک و ضد هژمونیک، با این حساسیت‌ها و یک سرخوردگی عمیق از دیدگاه‌های غربی در مورد توسعه شکل گرفت و مشخص شد که این دیدگاه‌ها هستند که ورود اهداف اجتماعی را در اندیشه‌ها و شیوه‌های توسعه سازمان ملل متحد نیز جذب کردند.

جذب اهداف اجتماعی در توسعه ایران

یکی از اسناد سیاستی قبلی که برای مفهوم‌سازی مفهوم حق توسعه بر بررسی ریشه‌ای توسعه توسط نظریه‌های وابستگی تکیه داشت، گزارش دبیرکل در سال ۱۹۷۹ بود که اذعان داشت که توسعه ماهیت گسترده‌ای دارد. اتخاذ دیدگاه چپ‌گرایانه (بازتاب ضد گفتمان‌های قبلی مانند نظریه‌های وابستگی)، گزارش دبیرکل سیال بودن توسعه را مورد بحث قرار داد و مغالطه‌های مفهومی نظریه و عمل از قبل توسعه را به نوعی پذیرفت. در آن گزارش اذعان شده است که حقوق به عنوان شرایط و اهداف توسعه جزء لاینفک فرآیند توسعه هستند (Haghighi et al., 2021).

از آن زمان، دیگر نمی‌توان به تعاریف توسعه به شیوه سنتی تک خطی پایبند بود. مشخصاً مفهوم توسعه به اندازه‌ای گسترده است که سایر عناصر را در بر می‌گیرد و «استراتژی توسعه مؤثر، چه در سطح ملی یا بین‌المللی، باید بر اساس احترام به حقوق بشر استوار باشد و اقداماتی را برای ارتقای تحقق چنین حقوقی به کار گیرد تا بتواند در تقویت توسعه به معنی‌دارترین راه مؤثر واقع شود» (گزارش دبیرکل،

بند ۲۴). این درخواست جدید مبتنی بر این شناخت است که حقوق بشر و توسعه از لحاظ موضوعی چنان به هم مرتبط هستند که اگرچه از نظر استراتژی و اجرا متفاوت هستند، اما با هم سازگار و در هم تنیده هستند.

تعریف مجدد توسعه به عنوان یک واقعیت جامع و پویا بعداً در مقدمه اعلامیه بیان شد و توسعه را به عنوان فرآیندی جامع اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی که هدف آن بهبود مستمر رفاه کل جمعیت جامعه و همه افراد بر اساس مشارکت فعال، آزاد و معنادارشان در توسعه و توزیع عادلانه منافع حاصل از آن، مورد حمایت قرار داد (Timuri et al., 2019).

اگرچه این دیدگاه‌های جهان سوم جدید بودند، اما محیطی که در آن بیان می‌شد چنین نبود. میراث باندونگ و متعاقب آن ادغام جهان سوم در اطراف حمایت از حق توسعه این واقعیت را ثابت کرده بود می‌توان ادعا کرد که هر چقدر که این دیدگاه‌ها جایگزینی برای توسعه نبود، به یک دیدگاه متفاوت از توسعه و نقد مهمی بر اقتصاد توسعه بورژوازی تبدیل شد.^۱ چنین جوش و خروش ایدئولوژیکی فضاهای جدیدی را برای رقابت در معنا، مبانی فلسفی و تمرین توسعه باز می‌کند. گفتمان حق توسعه، در حالی که منعکس کننده رشته متفاوتی از نقد بود، مفروضات نظریه مدرنیزاسیون را نیز زیر سوال برد. این حرکت است که باعث شد آن را یک ضد هژمونی ریشه کن ناپذیر، و مطمئناً پایدارترین، تا به امروز مطرح کند. بنابراین، اکنون برای اولین بار در تاریخ حقوق بشر، حقی داریم که پراکسیس توسعه مدرنیستی و نئولیبرالی را زیر سوال می‌برد. حق توسعه نشان‌دهنده انحراف اساسی از مفاهیم غربی-لیبرالی توسعه است (Solomon, 2015).

ویژگی متمایز هنجار حق توسعه اجتماعی در رویه‌های حقوق بشر معاصر در ایران

در این بخش، نمونه‌هایی از ویژگی خاص هنجار حق توسعه را که از پیشینه تاریخی زیر سؤال بردن مفروضات اساسی حقوق بین الملل و توسعه متبلور شده است، بررسی شده است. هدف این بخش نشان دادن این است که حق توسعه از مفهومی از عدالت حمایت می‌کند که رژیم‌های پاسخگویی معمولی را که در حوزه عملکرد توسعه مورد استفاده قرار می‌گیرند، زیر سوال می‌برد.

به عنوان یک حق خاص، حق توسعه به طور قابل توجهی از درک متعارف حقوق بشر با فراتر رفتن از دوقطبی شدن دولت-شهروند فاصله می‌گیرد. همانطور که براونلی اشاره می‌کند، حق توسعه مظهر ادبیات حقوقی مشتاق برای توسعه یک ژانر منزوی کاملاً خارج از جریان اصلی دیپلماسی و حقوق بین الملل است. برخی دیگر استدلال می‌کنند که در کل حیطه حقوق بشر، حق توسعه "تا حدودی متمایز" از سایر حقوق است. این هویت و ویژگی حق توسعه به عنوان یک "ژانر منزوی" به طور قابل توجهی در چندین جنبه از هنجار حق توسعه: در ترکیب، باور، بینش، موضوع و فرمول مفهومی آن ظاهر می‌شود. ویژگی‌های حق توسعه در این زمینه‌ها باید در تفکر در مورد مسئولیت پذیری و اجرای حق توسعه در آینده مورد توجه قرار گیرد.

اولاً، حق توسعه به عنوان یک حق مرکب، همه حقوق؛ حقوق مدنی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی، را در قالب یک چتر در پوشش و اختیار خود دارد. هر زمان که جامعه جهانی به اجرای حق توسعه از طریق عملکرد مسئولیت پذیری فکر می‌کند، ممکن است این ویژگی ارزش تأمل داشته باشد. به گفته سنگوپتا، از این جهت که تنها حقی است که حقوق مدنی و سیاسی را با حقوق اجتماعی-اقتصادی، و در واقع همه حقوق را در «بردار حقوق بشر» ادغام می‌کند، اختصاصی است (Sengupta, 2002). به این ترتیب، حق توسعه به عنوان پیش شرط اعمال سایر حقوق در نظر گرفته می‌شود. این امر حق توسعه را از سایر حقوق متفاوت تر می‌کند، زیرا تحقق آن به معنای تحقق همه حقوق دیگر و همه آن‌ها با هم، بدون زوال در هیچ یک از حقوق است (Sengupta, 2002).

^۱ همچنین نگاه کنید به استراتژی توسعه بین المللی برای سومین دهه توسعه سازمان ملل متحد (۱۹۸۰) پاراگراف ۸.

از نظر چشم انداز، با تخصیص نگرانی‌های مربوط به فقر، نابرابری‌ها و دیگر موانع ساختاری نظام اقتصادی بین المللی به عنوان ادعای حقوق بشر، حق توسعه دیدگاه جدیدی در مورد حقوق بشر از دیدگاه گروه‌های فرودست ارائه می‌دهد. بر خلاف دستور کار مرسوم سیاسی و رفاهی گفتمان‌های حقوق بشر، هنجار حق توسعه دستور کار توزیع مجدد را به عنوان یک دغدغه تاریخی مردم جهان سوم در بر می‌گیرد (Naimi, 2011). این موضوع به ویژه وضعیت اسفبار جمعی جهان سوم (مثلاً فقر، نابرابری‌های مادی و عدالت اجتماعی) را در رقابت با نیروهای اقتصادی پشت منافع سلطه‌گرایانه شمال نشان می‌دهد. با افزایش آگاهی نسبت به فقر و نابرابری جهانی و برانگیختن مطالبات برای عدالت بازتوزیعی حق توسعه منافی را که موسسات مالی بین المللی از طریق قوانین پیش فرض و هنجارهای استاندارد تجارت، مالی و سرمایه گذاری از آن حمایت می‌کنند، زیر سوال می‌برد.

در فرمول فعلی آنها، ایدئولوژی و عملکرد متعارف حقوق بشر همانطور که شیوگی می‌گوید، ایدئولوژی و عملکرد حقوق بشر متعارف، در فرمول بندی کنونی خود، «بی‌عدالتی اجتماعی نهفته در نظم بین‌المللی امپریالیستی» را نادیده می‌گیرد. با چنین توسل جسورانه‌ای برای مبارزه با نابرابری و نابرابری در سطح قوانین و نهادهای رسمی بین المللی، به نظر می‌رسد که گفتمان حق توسعه بر حرکت قانون در جنبش جهانی به سمت یک سیاست بین‌المللی جهان وطنی تأکید می‌کند. به این ترتیب، به طور قابل توجهی از قوانین بین المللی قدیمی حقوق بشر که به عنوان نظم نظارتی دولت‌ها تصور می‌شد، فاصله می‌گیرد. به طور سنتی، قوانین حقوق بشر به طور مستقیم و مشخص موسسات برتون وودز را به یک نظم نظارتی مشترک دعوت نمی‌کند. (نواک و یانوشفسکی، یادداشت ۵۳)

بنابراین، ما باید متوجه این واقعیت باشیم که برای تحمیل مسئولیت در قبال آن تخلفات ساختاری ذاتی طبیعت اقتصاد جهانی، حقوق بین‌الملل و ستفالیبا باید از محدودیت‌های مفهومی و ناقص بودن آن خارج شود و بتواند بی‌عدالتی‌های اقتصادی ذاتی در نظم نهادی جهان را جبران کند. سوال ساده این است که چگونه می‌توان سیاست‌های پاسخگویی را تدوین کرد که حامی فقرا، طرفدار جهان سوم باشد و بتواند عدالت توسعه را (از طریق توزیع مجدد عادلانه ثروت و قدرت جهانی) ارائه دهد. بدون شک، دکتترین‌های حقوقی دریافت شده مانند «برون‌سرزمینی»، «کوشش لازم» و «احترام، حفاظت و انجام» همگی برای اجرای عدالت حامی فقرا رضایت‌بخش نبوده‌اند. من پیشنهاد می‌کنم که بر ما واجب است که به طور انتقادی بررسی کنیم که چگونه می‌توانیم یک معماری پاسخگویی جدید را «از دیدگاه گروه‌های تحت ستم تاریخی» ایجاد کنیم.

دیگر ویژگی خاص هنجار حق توسعه که در محاسبات توسعه مرتبط است، باور انسان‌گرایانه اعلامیه است. اعلامیه توسعه را به عنوان «فرایندی جامع اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی که هدف آن بهبود مستمر رفاه کل جمعیت و همه افراد است» تعریف می‌کند. این باور انسانی برای تحقق برخورداری از همه حقوق از طریق توسعه (دیگران آن را رویکرد قابلیت‌ها می‌نامند) ارتباط نزدیک بین دو پروژه را تأیید می‌کند. در این فرض منحصر به فرد، توسعه را دیگر نمی‌توان به عنوان یک ساختار یکپارچه یا از منظر برخی دانش‌های تخصصی تعریف کرد. چنین بازمفهومی ریشه‌ای توسعه مرتبط با حقوق بشر، کاربرد استانداردها و اصول حقوق (حقوق به عنوان سازنده و ابزار توسعه) را در بنگاه توسعه نشان می‌دهد. ورود حقوق بشر به دغدغه‌های توسعه یا ادغام این دو پرچم، این سؤال را مطرح می‌کند که استراتژی‌های توسعه مؤثر چگونه باید باشند، از جمله مسئولیت‌پذیری زیربنایی به عنوان یک موضوع سیاست و استاندارد حقوق بشر.

در یک طیف گسترده تر، مفهوم در حال تحول توسعه به عنوان مرتبط با حقوق بشر، عمل پاسخگویی قانونی متعارف را زیر سوال می‌برد. این تحقیق به این پرسش می‌پردازد که آیا مفهومی از عدالت که ادغام دو پروژه متصور است، می‌تواند از طریق اقدامات مسئولیت‌پذیری ساخته شده توسط درک سنتی حقوق بین‌الملل و توسعه تحقق یابد یا خیر.

علاوه بر این، دستیابی به حق توسعه؛ از نظر ویژگی‌های اصلی محدود کردن نظم ملی و بین‌المللی، باید از نظر ساختاری بر اساس سه اصل کلی ارزیابی شود: ساختارها، فرآیندها و پیامدهای توسعه (توانمندسازی). از نظر ساختاری، هنجار نظم ملی و بین‌المللی را با شرایط مساعد برای توسعه در نظر می‌گیرد. در رابطه با فرآیندها، حق توسعه به عنوان حق برخورداری از فرآیند توسعه که مبتنی بر مشارکت برابر و معنادار مردم، در تمام سطوح تصمیم‌گیری توسعه است، در نظر گرفته می‌شود. از نظر پیامدها، هنجار فرض می‌کند که توسعه باید رفاه انسان و آزادی‌هایی را که مردم از آن‌ها بهره می‌برند حفظ کند و منصفانه و عادلانه منافع و هزینه‌های توسعه را تقسیم کند. چنین برداشت توزیعی، مسئله عدالت توسعه را پیش‌فرض می‌گیرد که با مفهوم حقوق بشر از عدالت تفاوت اساسی دارد. اعلامیه زمینه جدیدی را در وارد کردن این دیدگاه به پارادایم حقوق بشر گشوده است.

در نهایت، همانطور که در بالا توضیح داده شد، حق توسعه بر این ایده است که حقوق بشر پیوندهای عملیاتی با توسعه دارد. حقوقی که با توسعه پیوند عملیاتی دارند و ایجاد نظم بین‌المللی مساعد و عادلانه برای توسعه را تعیین می‌کنند، قطعاً با حقوقی که به محدود کردن حاکمیت عادت دارند یا با هدف تضمین حداقل نیازهای اساسی معیشتی، متفاوت هستند. اساساً، این ایده‌آل نشانگر یک ضرورت جدید برای حقوق بین‌الملل و توسعه است.

بحث فوق‌راه‌های مختلفی را که در آن‌ها هنجار حق توسعه از مفروضات اساسی حقوق بین‌الملل و توسعه انحراف می‌یابد و آن‌ها را زیر سوال می‌برد، برجسته کرده است. لازم به ذکر است که این ویژگی‌ها در بازنمایشی و تنظیم مجدد یک رژیم پاسخگویی مناسب برای تأمین عدالت توسعه مرتبط هستند. یقیناً همین ویژگی‌های اصلی و خصلت ضد هژمونیک است که این پرسش را در مورد مناسب بودن مدل‌های موجود پاسخگویی نه تنها در رفع نقض، بلکه در پیشگیری و کاهش محدودیت‌های نهادی مانند عدم تقارن قدرت، دولت مطرح می‌کند. تبعیت و پدرگرایی که مانع تحقق بیشتر حق توسعه می‌شود. بخش بعدی به بحث می‌پردازد که چگونه حق توسعه روشی را که رویه توسعه بین‌المللی مانع پاسخگویی مستقیم و متمایز بازیگران فراملی می‌شود از طریق مجموعه‌ای که من آن را اقتضای ساختاری توسعه می‌نامم، آشکار می‌کند.

پویایی اقتضایی ساختاری به عنوان هسته اصلی پرونده عدالت توسعه در ایران

آگاهی از اقتضای ساختاری توسعه در اوج دهه ۱۹۷۰ و در بحث حق توسعه عمیق‌تر شد. در اوج خود، این حساسیت نهادی حتی در میان آژانس‌های پیشرو سازمان ملل متحد مورد توجه قرار گرفت و طنین انداز شد. یونسکو نمی‌توانست از اعلام دیدگاه‌های خود در مورد نابرابری‌های ایجاد شده و فقر نظم بین‌المللی خودداری کند. یونسکو در یکی از محبوب‌ترین جملاتی که در میان جهان سومی‌ها طنین‌انداز و نمو پیدا کرد، این موضوع را مطرح کرد که توسعه‌نیافتگی که ممکن است به شکل فقر و نابرابری ظاهر شود، «نتیجه مستقیم فرو بردن یک جامعه و اقتصاد آن در جهانی است که ساختارهای آن‌ها را به وضعیت فرودست و رکود یا عدم تعادل درونی محکوم می‌کند (یونسکو). در همین راستا، منوچهر گنجی، گزارشگر ویژه وقت سازمان ملل متحد در کمیسیون حقوق بشر، در ادامه تأکید کرد که «توسعه نیافتگی (به عنوان یک سیستم خودبازتولید کننده فقر سخت‌بشر و رکود) یک سیستم پیچیده از عوامل داخلی و خارجی حمایت متقابل است که به کشورهای کمتر توسعه یافته فقط یک فرآیند توسعه دور از انتظار را امکان می‌دهد» (سازمان ملل متحد). همین احساسات توسط بدجاوی در هنگام بررسی امکان یک نظم اقتصادی بین‌المللی جدید، عمدتاً با ایده حق توسعه متحرک بیان شد. بدجاوی توجه را به طرح‌هایی از ترتیباتی که استقلال ملت‌ها را سلب می‌کنند، جلب کرده بود، و معتقد بود که توسعه نیافتگی ریشه در اقتصاد جهانی «پدیده‌ای ساختاری مرتبط با شکل معینی از روابط اقتصادی بین‌المللی» است.

این دیدگاه‌های ظریف تمایل داشتند که وابستگی (تا حدی)، توسعه و نتایج دولت‌ها به ساختارها و فرآیندهای اقتصاد جهانی را برجسته کنند. برای یک بار، در گفتمان حقوق بشر آگاهی فزاینده‌ای وجود داشت (در میان طرفداران حق توسعه) که بی‌عدالتی‌های توسعه ریشه در موانع ساختاری اقتصاد جهانی دارد. چنین دیدگاهی در حوزه حقوق بشر آگاهی عمیقی ایجاد کردند که بی‌عدالتی‌های ساختاری مانند فقر و نابرابری مادی، پارادایم‌های توسعه‌ای را تشکیل می‌دهند که کشورهای فقیر و مردمانشان را از طریق طرح‌های اجتماعی سلطه و استثمار تحت تأثیر قرار می‌دهند. چنین طرح‌هایی نه تنها مردمان تابع را ایجاد می‌کنند، بلکه خودمختاری‌ها را در حوزه‌های قضایی ملی تضعیف می‌کنند و به دیگران اجازه می‌دهند تا سیستم را به نفع خود دستکاری کنند.

با این حال، حق توسعه صرفاً مبتنی بر نقد ساختارها نیست، زیرا بی‌عدالتی‌های توسعه‌ای که به دنبال جبران آن است، هنوز به‌عنوان تولید (تا حدی) و غرق در تاریخ استعمار و امپریالیسم، عملی که در آن "مزایای" اقتصادی نه تنها بر قواعد تجارت و غیره برای تداوم مزیت نسبی دارد، بلکه برای تداوم مزیت‌های میراث استعماری طراحی شده‌اند. بنابراین، به راحتی می‌توان دید که چگونه معرفت حق توسعه، اگر فقط تا حدی، توسط یک سنت سیاسی و فکری مارکسیستی آگاه شد. و سنت فکری باور رایج مارکسیست‌ها و ساختارگرایان این است که فرآیندهای مادی تاریخی مبتنی بر سرمایه‌داری و امپریالیسم «پاتریمونیل» در تولید و تداوم شرایط آسیب‌پذیری مردم استعمار شده طی چندین دهه از رویارویی استعماری با غرب نقش اساسی داشتند.

نکته مهم این است که علیرغم چنین برجستگی فراملی بر بازیگران ملی، ساختارگرایان ممکن است به سادگی چشم خود را بر «ناسیونالیسم توضیحی»^۱ نبندند. ناسیونالیسم توضیحی ادعا می‌کند که بی‌عدالتی‌های موجود در یک کشور باید از منظر ملی و نه بین‌المللی توضیح داده شود. این نوع تبیین بر چارچوب‌های نهادی ملی متمرکز است که باید به دلیل پیامدهای آن در بی‌عدالتی‌های توسعه مورد بازجویی قرار گیرند. در حالی که مکتب فکری ساختارگرا، البته، نقش عوامل ملی را در تعیین و تبیین برخی از بیماری‌های درونی نادیده نمی‌گیرد. وی همچنان پیچیدگی فزاینده اقتصاد جهانی را به عنوان نیرویی قدرتمند در تعیین نتایج در زمینه‌های ملی نشان می‌دهد. برای ساختارگرایان، غیرقابل تصور است که تأثیر تعیین‌کننده نابجای عوامل و بازیگران جهانی بر سیستم‌های سیاست ملی در نظر گرفته نشود. همانطور که پوگ توضیح می‌دهد:

ریشه کن کردن فقر در کشورهای فقیر در واقع به شدت به دولت‌ها و نهادهای اجتماعی آن‌ها بستگی دارد: به چگونگی ساختار اقتصاد آن‌ها و اینکه آیا رقابت دموکراتیک واقعی برای مناصب سیاسی وجود دارد که به سیاستمداران انگیزه می‌دهد تا به منافع اکثریت فقیر پاسخ دهند. اما این تحلیل در نهایت رضایت‌بخش نیست، زیرا نهادهای اجتماعی فاسد و نخبگان فاسد رایج در کشورهای فقیر را به‌عنوان یک واقعیت برون‌زا به تصویر می‌کشد: به‌عنوان واقعیتی که توضیح می‌دهد، اما خودش نیاز به توضیح ندارد... توضیحی کافی از جهانی پایدار. فقر نباید صرفاً رواج نهادهای اجتماعی معیوب و نخبگان فاسد، سرکوبگر و ناکارآمد در کشورهای فقیر را بیان کند، بلکه باید توضیحی برای این شیوع نیز ارائه دهد... دانشمندان علوم اجتماعی در واقع توضیحات عمیق‌تری را در پاسخ به این نیاز ارائه می‌دهند. اینها توضیحات ناسیونالیستی هستند که نقص در نهادهای سیاسی و اقتصادی یک کشور و فساد و بی‌کفایتی نخبگان حاکم آن را به تاریخ، فرهنگ یا محیط طبیعی کشور بازمی‌گردانند. با این حال، از این نتیجه نمی‌شود که نظم اقتصادی جهانی با شکل‌دهی به چگونگی تکامل فرهنگ هر کشور فقیر و با تأثیرگذاری بر چگونگی تأثیر تاریخ، فرهنگ و محیط طبیعی یک کشور فقیر بر توسعه نهادهای داخلی آن، نقش علی اساسی ایفا نمی‌کند. نظم، نخبگان حاکم، رشد اقتصادی و توزیع درآمد.

^۱ نگاه کنید به پوگ، فقر جهانی و حقوق بشر، یادداشت فوق ۳ در ۵۵.

این توضیح بر نقش تعیین‌کننده و دستکاری بیش از حد عوامل فراملی در شکل‌دهی جهت و نتایج سیاست‌های ملی تأکید می‌کند (Pugh, 2010). این پویایی مستلزم برون‌سازی حاکمیت چارچوب از دولت جهان سوم به قلمرو جهانی است که به موجب آن تصمیم‌های «کلان» توسط نهادهای فراملی اتخاذ می‌شوند. در حالی که کشورهای جهان سوم صرفاً به تصمیم‌گیری «خرد» متعهد هستند. همانطور که اوکافور خاطر نشان می‌کند، «در حالی که این دولت‌های «جهان سوم» هنوز بیشتر تصمیمات روزمره (خرد) را می‌گیرند که بر زندگی مردمانشان تأثیر می‌گذارد، تصمیمات چارچوبی (کلان) و همچنین حیاتی‌ترین تصمیمات به طور فزاینده‌ای در حال انجام است. توسط نیروهای بسیار قدرتمندتر از این کشورهای جهان سومی ساخته و ترسیم شده است». نتیجه نهایی، تضعیف دولت‌ها از انجام تعهدات بین‌المللی است. تأملات سالومون در زمینه حق توسعه چنین مضراتی را ریشه در ترتیبات ساختاری اقتصاد جهانی می‌داند:

محدودیت‌های نهادینه‌شده شامل برخی قوانین و سیاست‌های تعیین‌شده توسط مؤسسات مالی بین‌المللی به‌عنوان بهترین استانداردها و شیوه‌های قابل تقلید در سراسر اقتصاد است. همانگونه که سالومون معتقد است: «تداوم وقوع فقر جهانی را نمی‌توان از محیط ساختاری جهانی که آن را تولید و تداوم می‌بخشد، و از اقتصاد سیاسی که آن را حفظ می‌کند و فرصت نامتناسبی برای دسترسی به ثروت برای برخی فراهم می‌کند، جدا کرد.»

حساسیت اقتضایی ساختاری بیانگر شرح جدیدی از عدالت در سیستم توسعه بین‌المللی است که به طور بنیادی از تفکر لیبرال غربی در مورد عدالت حقوق بشر فاصله می‌گیرد. این امر همواره ماهیت سفت و سخت عمل حسابدهی حقوق بشر را که بر اساس قوانین بین‌المللی متعارف ساخته شده است، آشکار می‌کند.

در حقوق بین‌الملل، اصل پیش‌فرض این است که مسئولیت دولتی که هم در قبال قصور یا اقدام نادرست خود و هم در قبال عدم مهار رفتار مضر اشخاص ثالث به یک اندازه متعهد است. پارادایم اقتضایی ساختاری این مفاهیم حاکمیتی از عدالت را به عنوان متزلزل و مشکوک بی‌اعتبار می‌کند. و زمانی که عدالت توسعه در نظم نهادی بین‌المللی جستجو می‌شود سوال برانگیز است. این کار را با شناخت نقش‌های تعیین‌کننده نظم نهادی جهانی و اصرار بر گستره وسیع مسئولیت عدالت که بازیگران فراملی تأثیرگذار را در بر می‌گیرد، انجام می‌دهد. کمیته حقوق اقتصادی اجتماعی و فرهنگی این واقعیت را به رسمیت شناخته است. بنابراین، در نهایت، پویایی اقتضایی ساختاری، اصل پیش‌فرض پاسخگویی دولت را رد می‌کند. آن را به عنوان یک دکترین معیوب که بیش از حد ساده‌انگارانه قانون‌گرایی پوزیتیویستی حقوق را به عنوان ادعاهای منفی افراد علیه اقتدار عمومی منعکس می‌کند، رد می‌کند. بخش زیادی از این حساسیت در ضرورت پاسخگویی به عنوان یک پرسش عدالت جهانی نفوذ نمی‌کند.

ثانیاً، پویایی اقتضای ساختاری این ضرورت را که تضمین عدالت توسعه به محدود کردن بازیگران و عوامل جهانی بستگی دارد، پشتیبانی می‌کند. این در حال حاضر در درک ثابت از حق توسعه به عنوان حق برخورداری از "یک محیط توانمند ملی و جهانی مساعد برای توسعه عادلانه، مشارکتی و انسان‌محور با احترام به تمام حقوق بشر" منعکس شده است (سنگوپا، ۲۰۱۳). این درک از حق توسعه به عنوان یک تنظیم‌کننده از نظم بین‌الملل به توجه مستقیم به علل ریشه‌ای واقعی فقر و نابرابری در نهادها و ساختارهای ترتیبات بین‌المللی کمک می‌کند. این مفهوم از عدالت در عمل توسعه بین‌المللی این موضوع را آشکار می‌کند که کشورها در دنیایی با وابستگی متقابل و پیوستگی فزاینده همزیستی دارند؛ جهانی که در آن آرمان‌های برخی به موانع ذاتی ساختارهای نهادی حاکم بر توسعه و اقتصاد بین‌الملل وابسته است و در معرض خطر قرار می‌گیرد. این چشم‌انداز وسیع است که این ضرورت را بیان می‌کند که تحقق عدالت توسعه باید بازیگران فراملی سیاست پاسخگویی جهانی را در بر گیرد.

معتقدم كه گفتمان پاسخگويي معاصر بايد اقتضاي ساختاري توسعه را كه از طريق اثر آميختگي عمل مي‌كند، منعكس كند يا توضيح دهد. اين بينش مهمي است كه توسط ديده‌گاه ضد هژمونيك حق توسعه از جهان به دست آمده است. جريان اصلي حقوق بين الملل و دانش توسعه اين بينش حياتي را با جزئيات تقريباً ناكافي و غيرقابل نفوذ بيان كرده است. در واقع، نظريه‌هاي مسئوليت‌پذيري توسعه غالباً تمايل دارند تا درجه زيادي از عامليت بيماري‌هاي ساختاري را به دولت نسبت دهند. دليل اين امر اين است كه قوانين بين‌المللي به اندازه كافي با علل بيماري‌هاي جهاني (يعني فقر، نابرابري، مهاجرت تغييرات آب و هوا، جابجايي‌هاي اجباري و بحران پناهندگان، جنايات فراملي) به عنوان عوامل قابل رديابي يا مرتبط با آژانس و همدستي ساختار نهادي بين المللي برخورد نمي‌كند. با اين غفلت، رژيم‌هاي مالي جهاني يا عوامل فراملي به‌عنوان پديده‌اي پيش‌رو تلقى مي‌شوند، كه اغلب با اين عنوان كه «تأثير موسسات مالي بين المللي عوامل مستقل ديگري هستند كه بر سطح احترام دولت‌ها به حقوق بشر شهروندانشان تأثير مي‌گذارد» و شيوه دولت‌گرايانه درك علل بي‌عدالتي‌هاي توسعه، يافتن و تشخيص آسان مسئوليت اين گونه بيماري‌ها را در ساختارهاي نهادي بين‌المللي دشوار مي‌سازد. بنا بر اين، براي تحقق عدالت توسعه، سياست‌هاي بين‌المللي و شيوه‌هاي پاسخگويي بايد ماهيت ساختاري نقض‌هايي را كه ريشه در نظام و رويه‌هاي سياسي ناعادلانه جهاني دارد، بشناسد، توضيح دهد و بيان كند.

نتيجه‌گيري

قانوني شدن ادعاهاي جهان سوم براي عدالت توسعه، اعتراض به ترتيبات ساختاري جهاني به عنوان ادعاهاي حقوق بشر، و ادغام متعاقب آن اصول حقوق بشر با مفاهيم توسعه منعكس شده در چارچوب هنجاري حق توسعه، نمونه‌هاي نهايي از گفتمان ضد هژموني حق توسعه است. با اين استدلال كه روند غيرعادي تركيب كردن حقوق و توسعه براي مقابله با پاراداييم‌هاي سلطه، حسي است كه در اعلاميه حق توسعه به مجموعه گسترده‌تر حقوق بشر يك معيار حق ضد هژمونيك اعطا مي‌كند. به اين ترتيب، شناخت حق توسعه مفروضات اصلي توسعه و حقوق بين‌الملل را به چالش مي‌كشد. اين ويژگي‌اي است كه بايد در مفهوم سازي يك عمل پاسخگويي موثر براي پيشبرد عدالت توسعه در نظر گرفته شود. دو روشي كه اعلاميه اين پويابي را اعمال مي‌كند، تثبيت يك حق عمومي و مفهوم احتمالي ساختاري توسعه است. آگاهي در مورد اقتضاي ساختاري توسعه پويابي است كه علل بي‌عدالتي‌هاي توسعه در سطح جهاني، و به پاسخگويي در سطح جهاني نگاه مي‌كند و تشخيص مي‌دهد.

ريشه كن كردن فقر در كشورهاي فقير در واقع به شدت به دولت‌ها و نهادهاي اجتماعي آن‌ها بستگي دارد. در اين راستا، ناكامي در تأمين حقوق اجتماعي-اقتصادي بسياري از مردم عمدتاً نتيجه يك سيستم جهاني است كه از نظر ساختاري نيمي از جمعيت جهان را در معرض آسيب قرار داده است. نظم نهادي جهاني معاصر؛ ايجاد دولت‌هاي قدرتمند، شرايطي را فراهم كرده است كه تحت آن محروميت‌هاي فوق العاده همچنان مصيبت بسياري را تشكيل مي‌دهد و نابرابري توانسته است شكوفا شود. نابرابري كه امروز مي‌دانيم تحت طرح فرصت‌هاي برابر و مزيت متقابل به وجود نيامده است. نابرابري نتيجه انحراف تصادفي از سرمايه داري نئوليبرال نيست، بلكه محصول عمدي اقتصاد سياسي بين المللي است.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هيچ‌گونه تضاد منفعي وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازن اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازن و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

References

- Alvarez, J. E. (2003). Hegemonic international law revisited. *American Journal of International Law*, 97(4), 873–888.
- Baxi, U. (2009). *Human rights in a posthuman world: Critical essays*. Oxford University Press.
- Escobar, A. (1995). *Confronting Development: Making and Disabling the Third World*. Princeton University Press.
- Falk, R. (2008). The power of rights and the rights of power: what future for human rights? *Ethics & Global Politics*, 1(1-2), 81–96.
- García Amador, F. V. (1990). The emerging international law of development: A new dimension of international economic law. In.
- Haghighi, M. R., Barati, F. E., & Hosseini, S. H. (2021). Realization of the right to development in the light of resistance economy from the perspective of jurisprudence and international documents. *International law research*, 15(55), 407–425.
- Joladari, A.-B. M. (2016). The requirements and requirements of global and regional hegemony. *Political research*, 18, 1–20.
- Karami, J. (2005). hegemony in international politics; Conceptual framework, historical experience and its future. *Theoretical policy research (political science research)*, 2(3), 1–27.
- Moyne, S. (2018). *Not Enough: Human Rights in an Unequal World*. Belknap Press, Harvard University Press.
- Naimi, S. M. (2011). The background of the approach of economic analysis of rights. *International law research*, 5(16), 172–219.
- Okafor, O. C. (2017). The Bandung Ethic and International Human Rights Praxis: Yesterday, Today and Tomorrow. In.
- Pugh, T. (2010). *The role of international law in creating massive poverty*. Oxford University Press.
- Salomon, M. E. (2008). Legal cosmopolitanism and the normative contribution of the right to development. In.
- Sengupta, A. (2002). *About the theory and practice of the right to development*. Oxford University.
- Solomon, S. (2015). Judicial Regionalism's Thwarting of UN Security Council Chapter VII Punitive Cosmopolitanism: Measuring the Effects on International Jurisdictional Constitutionalism. *German Law Journal*, 16(2), 261–284.
- Timuri, J., Sadeghi, M., & Asgarkhani, A. M. (2019). Committing to deregulation in formulating development-oriented policies with emphasis on international documents. *International law research*, 13(49), 131–157.
- Uvin, P. (2007). From the right to development to the rights-based approach: how 'human rights' entered development. *Development in practice*, 17(4-5), 597–606.
- Vagts, D. F. (2001). Hegemonic international law. *American Journal of International Law*, 95(4), 843–848.